

„Váli Dezső festészete a 20. századi művészet egyik legszebb, legszomorúbb, legcsöndesebben suttagó erdeje.”

Nézzük tehát a nemrég zárult Múcsarnok-beli kiállítás kapcsán, hogy miről suttag ez az erdő, és nézzük, milyen életforma párosul a képekhez. És ha olvasóink még annál is többet akarnak megtudni Váli Dezsőről, mint ami cikkünkben kiderül, látogassanak el a deske.hu-ra!

P. SZÚCS JULIANNA

FRAME, GAME ÉS SEMMI

DESKE GÚZSBA KÖTVE

„A három kiállító, Hegedűs 2 László, Lévy Jenő és Váli Dezső egyéni utakon jár. Legyen fotójuk egy mű terve, talált tárgy – a közös pont a képi forrásokra való utalás, a fotó többcélú felhasználása és továbbgondolása” – olvasom a katalógusokat egybefűző kartondoboz hátán a művészeti igazgató, Szegő György összehangzó értelmet fölfedező sorait. Majd lejjebb: „Három párhuzamos, életre szóló kísérlet, amelynek örökké utakat kereső vonalai most a Múcsarnok terében egy időre összefutnak.”

Hát nem futnak össze. Fogalmam sincs a kiállítási triptichon szervezési előzményéről. Lehet, hogy a viharos életű Múcsarnok előző főnöke mint ígéretörökséget hagyományozta utódjára ezt az egészet. Lehet, hogy a mostani kultúrpolitikának mindhárom művésszel tervei

vannak, s a „hazai művészetre fókuszáló” új programú intézmény a kiválasztottakat így kívánja előkelő helyzetbe hozni. Lehet, hogy találkozásuk a pusztai véletlen műve, szükségéből teremtett erény, egy tudatosnak ható kurátori koncepció megtevesztő látszata. Mint gyakorló szerkesztő tudom, hogy össze nem illő dolgok egybeláttatásához néha elég egy ikonográfiai kapocs, egy hasonló anyajegy vagy egy életrajzi leitmotív, és máris „kész” a „tematikus blokk”. Ilyenkor kicsit szégyellem magam.

Idáig érkezve kénytelen vagyok erősebben fogalmazni és elhatárolódni a látványegésztől. A blokk két darabja, pontosabban a templomi alaprajzot imitáló épület fő- és bal oldali hajójában látható produkció ugyanis maga a nagy túlhabzó SEMMI. Illene persze ezt az űrt fölturbózn

ni, elmondani, hogy például Hegedűs 2 lenticular-technikával előadott, 3D hatásra számító, monitorba illesztett kult-fotói még akkor sem jópofák, ha Andy Warhol lerágott csontjainak velejét ezúttal a kínai ajándékboltok árukészletének édes-savanyú levesébe mártotta bele a mester. (Lásd a műanyag pénztárcákat mint hordozó médiumot földízítő kacsintó görölként mint ikonokat.) Hogy szegény Lévai Jenő – aki pedig önkívületi állapotban gyönyörű ceruzarajzokat is tud csinálni – addig gyöttri, manipulálja, cincálja, digitalizálja, roncsolja, „gicléé-zi”, printeli (majd megint előlről) a nyolcvanas évek limináris magatartását és ízlését meghozszabbító fotó-tippjeit, míg az egész elektroketyere rendszerrel kiizzadt bonyodalom úgy, ahogy van, megsemmisül a nézői egy vizuális memóriára szakosodott celláiban.

Az egyszerűség kedvéért követem inkább Karinthy *Hírlapkivonatából* a kritikus elemében praktikus módszerét. „ÁBRÁND LEŐ: A háború eposza. Vacak.”

A jobbhajó viszont jobb hajó. Sőt, a mai magyar képzőművészet armadájának egyik éke. Bár a mester sok mindent elkövet, hogy ne figyeljünk a képeire. Hogy ne a képeire figyeljünk. Rockenbauer Zoltán (a részleg kurátora) pontosan jellemzi összetett figuráját a katalógusbevezetőben. „Különös kettősség: introvertált és extrovertált személyiségtípus egy testben.” Tehát. Próbáljuk magunkat függetleníteni Váli Dezső immár híressé, sőt hírhedtté vált öndokumentációs furorjától. A legapróbb részleteket is számon tartó katalógus-rendszerétől. A pontosra állított, hajnali óra kalibrált vekkertől, az elmaradhatatlan imáktól, a mazochizmusba hajló naponta úszott távoktól, a nem-evésektől délutánonként, a természetjárásoktól hétvégenként. Főként pedig az autoreflexív képességeit gyönyörűen bizonyító szokását: a rossznak ítélt művek szisztematikus megsemmisítésétől.

Ajánlom, hogy ezúttal mellőzzük a munkaidejének jelentős részét elemesztő diáriumot is. (Pedig milyen szórakoztató a *C Napló*, Váli művészies autizmusának legfényesebb bizonyítéka! Nem bírom megállni, ki is másolok egyet a tavalyi év természet dokumentáló katalógusból.

„2014. január 26., vasárnap 19:20 Dráma. Tegnap véletlen vettem két mikrokord nadrágot, nincs rá szükségem, de evvel halálomig... eláll... ugyanis eszméletlenül gyönyörű színűek. Penészöld. Itthon bontom a csomagot, nappali fényben viszont barnák. Randa. Lehetőségeim:

- 1 A tökéletes megoldás, azonnal kukába. Veszíteni tudni kell.
- 2 Kinevezem őket szépnek.
- 3 Csak fénycsó alatt hordom.
- 4 Elfelejtkezem az egészről. Még nem döntöttem.”

A személyiség tehát „meg van csinálva”, az életrajz szkriptogén, a „kis színesek” a bulvárba éppúgy beleférnének, mint egy későbbi komoly monográfia lábjegyzeteibe. A mesterről azok is tudnak így írni, akiknek üvegsemük van, és azok is, akiknek dalból (pardon, csordultig teli szépérből) van a szíve.

Mégis, fölös lenne ez a tudás, ha nem állna mögötte egy meghökkentően követ-

Váli Dezső: *Kilencjárda este*, 2013, digitális állomány, 9 db, 52,5 × 70 cm

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria © Foto: Váli Dezső

kezetes, megrázóan múltban gyökerező és megindítóan kifinomult festői életmű. Szándékosan írtam festőit, pedig rajzai is fontosak és a fényképei sem kihagyhatóak, amikor piktúrája elemzésére kerül a sor. Sőt: mostani múcsarnoki kiállításának talán egyik legszebb „képe” a *Kilenc járda este* (2013) című és ikonosztázza szervezett fotószeria. A repedések és göröngyök, a dudorok és simaságok, az aszfaltszürkék és sódersárgák repetitív rendje önmagában is bevezet a Váli-féle festészet közepébe, ahol tilos ugyan az emberábrázolás, de emberi levegő borítja be két monomániás ismételt témája, a *Zsidó temető* és a *Műterem* helyszíneit. Ahol hiányzik ugyan a szentkép ikonográfiailag rögzített szabályzata, de nemcsak a korai jelkódokból ácsolt *Keresztútjain* és még azoknál is korábbi nonfiguratív *Angyali üdvözlés* van jelen az Isten, hanem ott van ő mindenütt, leginkább egy festett fekete függöny mögött vagy egy elhagyottnak látszó vörös sírkő heber betűi alatt.

Évtizedek óta kutatom a Váli-életmű igazi szépségének okát, és kiállításról kiállításra, műterem-látogatástól műterem-látogatásig még mindig meg tud lepni a színárnyalatok ésszel szinte követhetetlen variációival és a síkba transzponált tér szét-szabdálásából fakadó izzó feszültségekkel. Így volt ez a két utolsó nagy mustráján is (2002, Ernst Múzeum, címe: *Váli gyűjteményes*, ez a mostani katalógusban jelez-

ve van, valamint 2010, Belvedere Galéria, címe: *Láthatatlan Váli. Képek közgyűjteményekből*, a múcsarnoki katalógusból ennek nyoma hiányzik). És így van ez most is, az „idegenkezűséget”, azaz a külső kurátori beavatkozást igénybe vevő új tárlaton is, ahol Rockenbauer – a mester eddigi megjelenéseitől merőben szokatlan módon – a számára fölkinált anyagból „lelki fejlődéstörténetet” rekonstruált.

A tantusz most esett le, azaz most kezdem érteni meglepődésem igazi természetét. A Váli-vallomásokból, az életrajztöredékekből és az interjúkból kiindulva a kurátor látszólag helyes logikai sort állított föl: a nyíltan szakrális anyag után installálta a temető-képeket, a temető-képek után a műterem-képeket, majd a két szobára kontemplált műterem-képek után a negyedik teremben összehozta a „tuttit” (színházi szakszó), azaz az összes szereplőt (problémát, témát, jellemző adatot stb.), akik mind együtt hajolnak meg a közönység előtt. Tehát a létmódhoz kapcsolható „cella-installációt”, az életformát bemutató videót, a műgyilkoló körfűrész és néhány olyan „válságfestményt”, amelyek a belső tépelődés bizonyítékaként is fölfoghatók. (*Megtagadott műterem*, 2012, *Műterem örvényben*, 2012, *Zsidó temető*, 1984, *Zsidótemető mindörökké*, 2012)

E koncepció hibátlanul kifejezi a katalógusbevezető címét, valamint a láthatási sorrendet. Egy *Remetét* a neten, azaz olyan

A Múcsarnok-beli Váli Dezső kiállítás első két terme

© Foto: Váli Dezső

Váli Dezső: Régi zsidó temető – virágzó mandulafával, 1986, olaj, farost, 60 × 60 cm

vallási burokból alkotó művészt, aki a tudományos technikai innováció adat- és látványrögzítésre alkalmas szegmensét úgy veszi magához, mint áldozó a szent ostyát és misebort. Egy Egót, aki számára csupán két testben létező, de egyetlen értékbizonyosság van: Krisztus és az ő anyaszentegyháza, valamint a nagy hardver és az ő összes perifériája. Őhozzájuk képest a világ valamennyi dolga maga a partikularitás, ideértve a napi megélhetést és a koszt minőségét, a társadalmi rangot és a fogyasztási szokásokat, Gyurcsányt és Orbánt, amint ezt szelíden meg is jegyzi a videóarok valamelyik életútinterjújában.

E kuratori koncepció azonban nagyvonalúan a lényegről fordítja el a szemet. A Szentháromság és a PC ugyanis itt csak FRAME. Keret, ráma, a világot lehatároló munkahipotézis. Mint tudjuk, Váli keretei fontos tartozékok: színük, vastagságuk, anyaguk, sőt anyagkombinációjuk nélkül a mű-egész épsége csorbulna. De azt is tudjuk, hogy a szétfűrészelt művekre vonatkozó ítélet még *keretelés előtt* született. Tehát a festmény testén, a rücskös deklin (és nem vásznon, mint azt néhányan és hibásan tudni vélik) zajlik az ügödöntő csata, vagy helyesebben, a GAME. A meccs, a játszma, a szépség elnyeréséért vívott küzdelem.

Sokszor leírták művészetével kapcsolatban – többek között én is –, hogy festészetének gyökere valahol az európai posztexpresszív-posztfauve-posztszürreál televényből szívta föl energiáit. Abból a dekadens, polgári, sokszorosan elbűcsúztatott, de a termőképességet újra és újra mégis bebizonyító stílus-humuszából, ahonnan kinőtt a 20. századi művészet egyik legszebb, legszomorúbb, legcsöndebbebb suttagó erdeje. Pierre Bonnard és Giorgio Morandi, Paul Klee és Félix Valotton, a külföldi kortársak közül a német Anselm Kiefer és a belga Luc Tuymans. Bálint Endre és Farkas István, Tóth Menyhért és Czimra Gyula, a magyar kortársak közül – olykor az érintettek tiltakozása ellenére – Vojnits Erzsébet és Szűts Miklós tartoznak a rengeteg kitüntetett faóriásai közé. Mindnek más alakú a lombja, kerge, levélzete. Évgyűrűik is különböznek.

De művészetük között mégis van kapcsolat. Valamennyien külső ideológiai parancstól mentes művészetet műveltek/művelnek, és valamennyiükre jellemző, hogy nem tágitottak/nem tágitanak az autonóm festészet félezer éves hagyományától. Akár hisznek, akár nem, akár főtóznak, akár nem.

Van, aki észre sem veszi saját FRAME-jét. Van, aki elhagyja, és *keret nélkül* dolgozik. És van Váli, akinek kell a külső kényszer. Minél erősebb a külső kényszer, annál erősebb a belsőben a szabad választás akarása. Minél erősebb a súrlódás lélek és kéz, hit és ízlés, világnézet és kultúra között, annál meggyőzőbbé válik festésze és annál jobb lesz a kép.

A kognitív disszonancia hűti tehát tűzvörös sírköveit, fűti dermesztő celláit, s amennyiben ez a szellemi légkondicionáló nem működik, a kép is megromlik. Megy a kukába. Erről szól a határok közé szorított színekből és csekélyke formákból szabályozott GAME, mai művészeti életünk egyik legfontosabb igazodási pontja.

Bocsánat, de a fentiek illusztrálására idemácsolok még egy naplórészletet. Csak első olvasásra hat blődnek.

„Sokkal egyszerűbb így élni. Sokkal egyszerűbb. Azt hiszem, ezt mindenki tudja. A legjobb dolog volt a rabszolgaság. Mindig megmondták, hogy mit kell csinálni. Lehetett napi 13-14 órát dolgozni. Mindig volt bableves. A korbácsos munkavezetővel a hátad mögött zavartalanul jó embernek érezhetted magad... mi kell még?”

Hát például megszabadulni a szomszédban kiállító két rabtárs produkciójának izzadságszagától. Az lett volna finom. Nem is Válinak. Inkább nekünk, Múcsarnokot nézőknek.

a

Váli Dezső: Első műtermes képem, 1987, olaj, farost, 120 × 120 cm